

Milíř

26
2024

ZPRAVODAJ SPOLEČNOSTI JIŘÍHO MAHENA

INTERAKTIVNÍ DOKUMENT

Kliknutím na položku **obsahu** přeskóčíte na **danou kapitolu**

ZPĚT NA OBSAH je nadpis v patičce každé stránky a je opět funkční pro navigaci v dokumentu

Všechny interaktivní texty PDF jsou barveny **ŽLUTĚ**

Konec starých časů

JIŘÍ POLÁČEK

Činnost Společnosti Jiřího Mahena v roce 2024 byla podobná jako v předchozím roce. Její dílčí hodnocení s výhledy do budoucna proběhlo na členské schůzi, která se konala 27. června v Knihovně Jiřího Mahena. Všichni členové z ní dostali zápis, jehož zkrácená podoba je součástí rubriky Postsriptum. Již 25. dubna se sešla rada SJM a její kontrolní komise v Moravské zemské knihovně, kde se řešily hlavně finanční problémy (mnozí členové stále neplatí včas členský příspěvek: jde o 200 Kč, jež se posílají na účet SJM 254733159/0300). 21. května byl na zahradě Mahenova památníku na místě pokáceného smrku zasazen buk lesní, poté jsem měl o autoru *Kamarádů svobody* přednášku. O Mahenovi jsem přednášel také 10. října v Trutnově pro zdejší Klub bratří Čapků.

Loňský Milíř, který kromě členů SJM tradičně dostali další zájemci a některé kulturní instituce, lze najít na webových stránkách Knihovny Jiřího Mahena a rovněž na webových stránkách Duhy, čtvrtletníku Moravské zemské knihovny. Potěšila nás jeho anotace v Knižních novinkách 9–10/2024 a zejména recenze ve Vančurovském almanachu 2024, který vydává Spolek Vladislava Vančury v Háji ve Slezsku.

Rok 2024 však přinesl i smutné zprávy. V jeho průběhu zemřely členky SJM Marie Huberová, Marie Rumreichová, Hana Bočková a Dagmar Kusá, za nimiž se ohlížíme ve zmíněné rubrice Postsriptum. 20. května navždy odešla ve věku šestaosmdesáti let také Dagmar Halasová, manželka syna básníka Františka Halase Františka Xavera Halase, jehož životní dráha se uzavřela v roce 2023. 3. srpna zemřel v třiadevadesáti letech významný literární historik, kritik a editor Jiří Opelík, který patřil k pravidelným adresátům Milíře, na nějž vždy s potěšením reagoval. A nelze přejít ani nedožitě osmdesátiny Jana Laciny, jež připadly na 9. ledna: příspěvky tohoto krajinného ekologa, zesnulého 21. března 2020 (viz Milíř 22/2020), v našem zpravodaji velmi scházejí.

A nyní již pohled na následující texty. Protože okruh přispěvatelů Milíře není široký, saháme po článcích z meziválečného období, které jsou namnoze zasuté a málo přístupné. Platí to už o Nezvalových Glosách o Jiřím Mahenovi, ve výběru přetištěných ze sborníku vydaného roku 1933 k Mahenovým padesátinám. Vítězslav Nezval patřil k Mahenovým blízkým přátelům (viz Milíř

20/2018), a jeho glosy jsou tudíž velice zasvěcené a výstižné. V dalších třech příspěvcích přibližujeme Mahena jako rybáře a ichtyologa. Někomu se možná vybaví jen *Rybářská knížka* (1921), ale její autor psal o rybaření ještě leckde jinde a napsal též řadu odborných článků a studií: jejich soupis připojuji k svému příspěvku. Zbylé dva texty z uvedené trojice představují články Matěje Koutka a Vlastimila Velíka, převzaté z Rybářského věstníku z let 1933 a 1939.

Další příspěvky jsou již původní. Hasan Zahirović se čtenářům svěřuje se svými dojmy ze své první návštěvy Mahenova památníku, zatímco Hana Kraflová je bere na mahenovskou procházku Brnem, doplněnou ukázkami z Mahenových děl. V pravidelné rubrice Z dílny Jiřího Mahena přetiskujeme úryvky ze tří Mahenových prací, vydaných před sto lety: běží o *Knihu o českém charakteru*, *Knížku o čtení praktickém* a o *Hercegovinu*. Číslo uzavírá řečená rubrika Postskriptum, zahrnující osm drobných zpráv a informací.

A co ten konec starých časů? Milíř poprvé není tištěný, ale má pouze elektronickou podobu; takových periodik je dnes už ostatně vícero. Zatímco grafická úprava a sazba dosud byla dílem Ludmily Rybkové, které za tuto práci velice děkuji, nyní ji střídá Jiří Miškeřík. Milíř má od roku 2012 charakter literárního sborníku, není tedy jenom členským zpravodajem, jako tomu bylo před tímto rokem. Nelze vyloučit, že jím opět bude...

Glosy o Jiřím Mahenovi

VÍTĚZSLAV NEZVAL

Má-li někdo z našich současníků goetheovského ducha, je to právě Jiří Mahen. Kdybychom chtěli spočítat otisky prstů, které zanechal, a odhadnout podle nich jeho velikost, museli bychom se ponořit nejen do umění, nýbrž i do vědění všeho druhu a do přírody. My, kteří ho známe, nevycházíme z údivu. Za rozsáhlým dílem, které je v neustálém rozvoji, je ještě jedno dílo, jeho hovory, jeho korespondence, jeho zásah do reálného života.

*

Nedávno jsem slyšel v Brně Mahenovu přednášku o českém charakteru. Napsal na toto téma celou knihu. A jeho přednáška byla doplňkem, korekturou *Knihy o českém charakteru*. Nelze vidět charakter metafyzicky jako něco určeného, izolovaného či stálého. Mahen jej vidí při této korektuře dialekticky a objevuje materialistickou základnu procesu, jež zve charakterem.

*

Dosavadní Mahenovy romány byly otřásající analýzou citu a prostředí. Jako by v nich básník stahoval ze sebe kůži. Jsou jímavé, těžké a působily na mě vždycky dojmem silné katarze. Katarzují ve čtenáři city a těžko se na ně zapomíná. V každém člověku je kus Mahenových románů. A básník je od sebe odvrhl, jako se odhazují ve *Svatebních košilích* relikvie. Proto mohl doletět až k fabuli *Diderotovců*. Kolik generací už uronilo slzu nad *Kamarády svobody*!

*

Viděl jsem ho před dvanácti lety proslovit v brněnské Redutě jeden z těch vášnivých projevů, které vyšly v knize *Před oponou*. Představení se nazývalo *Večer pathosu*. Byla to revue z básnických věcí par excellence. Poeův *Havran*, Mussetovy *Sloky za Mallibranovou*, scéna Velkého inkvizitora z *Bratří Karamazových* a již ani sám nevím co všechno. V tomto večeru vzal divákům blazeovanost, vytvoří v hledišti úchvatné ticho, zakleje do posluchačů potřebu poezie. Objeví se temný, zmizí a pak někde na skrytém místě, sám obecnstvo, dojíma se, jak to dovedou jen nejvyšší a nejčistší duchové.

*

Je podivuhodné, že při tolika teoretických projevech nebyl vlastně Mahen nikdy v zajetí žádné básnické skupiny. V mottu k *Plamínkům* si předsevzal být záškodníkem avantgardy a dělat, co sám uzná za dobré. Gellnerovština mu zůstala stejně cizí jako neumannovské pozérství.

✱

Četl jsem v nějaké stati o Mahenovi, že je to duch horečný a improvizující. Každý básník dostane časem nějaké konstantní epiteton, které ho obvykle necharakterizuje víc, než by ho charakterizoval pravý opak charakteristického rčení. Dobrá, uvěřme horečce a improvizaci. Ale já nazval Mahena goethovským duchem. Nepochybujme o tom, že byl Goethe z největších improvizátorů v poezii. Jak by se mohl zrodit bez improvizace *Faust*, tak volný, nový, popírající dramatickou stavbu důsledně jako žádné jiné drama, dávající přednost nádherným epizodám před jednoduchým tahem koníka. Vsuvky, vsuvky, samé vsuvky. *Faust* jako revue, kde malý nápěv rozhoduje o celém dalším vývoji fabule, improvizace, poněvadž neustále tvorba a nikdy poslušnost k předsudkům, byť sebekřišťalovějším. Duch imaginace, absolutní imaginace a duch čisté vědy, to jsou dva póly rozporu, jenž zplodil nejmohutnější jiskry, goethovské jiskry.

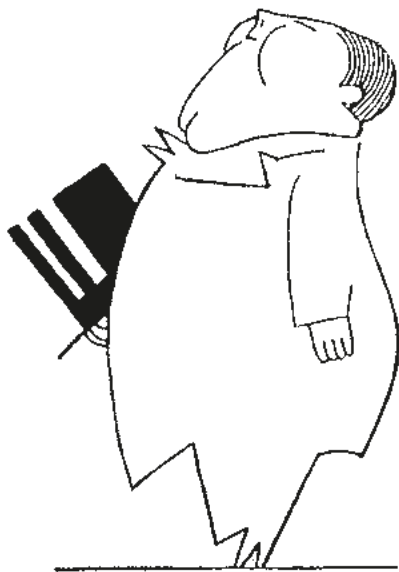
✱

Teprve při pomalé procházce jeho dílem užasneme nad tím, co všechno se může odehrát v hlavě jediného člověka. Nic mu není a nebylo cizí. Musíme dát za pravdu těm, kteří vidí v aktu tvoření permanentní depersonalizaci. Snad právě proto věnoval svůj zájem charakterologii, snad z vědomí, že je charakter něco neuchopitelného jako *Příroda* sama.

✱

Když vstupoval Jiří Mahen do literatury, rozmáhala se krajní nedůvěra k poezii. Fráze o *papírové pyramidě* se nebezpečně ujala a s ní cynismus, skepse vůbec, ironie za každou cenu. Přes toto drtivé ovzduší měl Mahen odvahu psát lyrické básně bez grimas. Odvaha k samostatnosti mu zůstala navždycky.

(Mahenovi. Sborník k padesátinám. Praha: Družstevní práce, 1933)

Karikatura Vítězslava Nezvala od Františka Bidla

Mahen rybář a ichtyolog

JIŘÍ POLÁČEK

V posledním Milíři (25/2023) jsem otiskl studii nazvanou Řeky Jiřího Mahena, v níž jsem pojednal o Mahenových reflexích řek v *Rybářské knížce* (1921) a v *Hercegovině* (1924). Byla to část kapitoly zamýšlené kolektivní monografie o vztazích dalších spisovatelů k řekám. Vznik této monografie je však zatím nejistý, a tak zřejmě svoji kapitolu zveřejním jinak. Zde pouze krátce popíšu Mahenovo rybaření a jeho ichtyologické práce, přičemž k tomuto nástinu připojím soupis Mahenových odborných i popularizačních článků a studií.

Rybařit Mahen začal už před první světovou válkou (existuje svědectví, že chytal ryby již v roce 1912, a to u Svratky za vsí Koroužnou¹), hlavně se však rybaření věnoval v meziválečných letech. Postupně se stal též dominantní osobností rybářských spolků: byl předsedou Prvního českého rybářského spolku a Zemského rybářského svazu moravskoslezského. Usiloval o vydání rybářského zákona a byl rovněž uznávaným ichtyologem. Vedle potoků, tůní či jezírek rybařil v Dyji, Moravě, Svratce, Svitavě, Bečvě a Jihlavě, ale i ve Váhu, Nitre, Hronu nebo v Dunaji a také v balkánských řekách.

Mnoho poznatků o Mahenově rybářské zálibě a s ní spojených aktivitách a vztahu k přírodě lze najít v nekrolozích a dalších člancích, které byly otištěny po jeho smrti. Podle Viktora Hánka „dovedl s nesmírnou radostí a láskou hovořiti o svých rybářských zážitcích“, ale chycené ryby často pouštěl. Usiloval o „poznání života v hlubinách jezer a v proudech řek a horských potocích“; přitom i „při rybářských toulkách zůstával básníkem“.² Rovněž Eduard Bass ve svém ohlédnutí v Lidových novinách³ viděl v Mahenově rybaření mnohem víc než jen pouhou zálibu: pojímal ho jako podstatnou stránku jeho osobnosti.

Mahen se projevoval také jako ochránce přírody. Podle Vlastimila Velíka například upozorňoval na „důsledky nepromyšleného regulování Moravy a Dyje a vysoušení tůní“. Navrhoval toto i dnes potřebné řešení: „obnovovat všude

1 Hastrman Mahen (vzpomínky Milady Lautererové zapsané Jožkou Golombkovou). *Lidová demokracie* 30, 1974, č. 244, 15. 10. , s. 4.

2 HÁNEK, Viktor. Mahen jako rybář. *Venkov* 34, 1939, č. 120, 24. 5. , s. 4.

3 BASS, Eduard. Za Jiřím Mahenem. *Lidové noviny* 47, 1939, č. 258, 24. 5. , s. 1–2.

zaniklé plochy vodní, rybníky a tůně pro účely klimatologické a zakládat napříč jižní Moravou zalesněné pásy bránící poryvům jižních a jihovýchodních větrů, vysoušejících zemi“.⁴ Podle svědectví Václava Dyka „nabádal k nápravě škod, které utrpěly volné toky v předchozích obdobích“.⁵ Pozdější vodohospodářské úpravy jihomoravských končin, v nichž Mahen rybařil, popsal v Milíři krajinný ekolog Jan Lacina.⁶

Karikatura Jiřího Mahena od Františka Bidla

O Mahenových odborných a popularizačních ichtyologických pracích existuje rovněž řada časopiseckých i knižních svědectví. Psali o nich Vladimír Teyrovský, Eduard Bass, Václav Dyk, Vladimír Pazourek či Karla Mahenová. Ač někdy není snadné je rozlišit, přesto lze říci, že ryze odborný charakter mají studie o rybách někdejší Jugoslávie a dunajské oblasti, o rybách kaprovitých, o jeseterech, hlavatkách, pstruzích či vrankách, kdežto popularizační aspekt dominuje v člancích o rybaření v různých regionech. Celkově tyto práce mají značnou dokumentární hodnotu. Podle Vladimíra Teyrovského „měly především šířit ichtyologické znalosti a podněcovati k dalšímu intenzivnímu studiu“; ve své době tudíž byly „vskutku vítaným přínosem k stavbě základů české práce na poli vědecké ichtyologie“.⁷

4 VELÍK, Vlastimil. Před 10 lety zemřel básník rybařiny Jiří Mahen. *Československý rybář* 4, 1949, č. 6, s. 90–91.

5 DYK, Václav. Sedmdesáté výročí narození Jiřího Mahena. *Československé rybářství* 8, 1953, č. 6, s. 93.

6 LACINA, Jan. Krajiny Jiřího Mahena. II. Dolnomoravský úval. *Milíř* 16, 2014, s. 43.

7 Básník JIŘÍ MAHEN... *Naše věda* 20, 1941, č. 1–2, s. 59.

MAHENOVY ICHTYOLOGICKÉ PRÁCE

ODBORNÉ ČLÁNKY A STUDIE

- A ještě jeseteři. *Rybářský věstník* 6, 1926, č. 1, s. 6–7.
- Částečná revize ryb dunajské oblasti. *Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně* 9, 1927, s. 56–69.
- Doslov k balkánským pstruhům. *Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně* 21, 1939, s. 97–99.
- Druhá kapitola o pstruzích v Dalmacii. *Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně* 10, 1928, s. 81–86; anotace in: *Rybářský věstník* 8, 1928, č. 4, s. 64.
- Hlavatka neboli losos dunajský. *Rybářský věstník* 4, 1924, č. 6, s. 103–104.
- Ještě něco o hlavátce. *Příroda* 19, 1926, č. 11, s. 303–305.
- Naléhavá kapitola z námořního rybářství v Dalmacii. *Příroda* 21, 1928, č. 1, s. 18–23.
- Naše vranky. *Rybářský věstník* 7, 1927, č. 7, s. 100–101; č. 8, s. 116–117; č. 9, s. 132–133.
- Nové ryby neretvanských Blat. *Rybářský věstník* 8, 1928, č. 8, s. 116–118.
- Nutnost revise našich jeseterů. *Rybářský věstník* 5, 1925, č. 10, s. 150–153.
- Ploutve ryb kaprovitých a jejich práce. *Příroda* 20, 1927, č. 6, s. 159–166; č. 7–8, s. 190–194; anotace in: *Rybářský věstník* 8, 1928, č. 1, s. 15.
- Přehled sladkovodních ryb Jugoslaviie. *Příroda* 22, 1929, č. 7, s. 285–288.
- Příspěvek k systematice ryb kaprovitých. *Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně* 12, 1930, s. 33–46; recenze Karla Schäferny in: *Rybářský věstník* 11, 1931, č. 7, s. 112.
- Příspěvek k systematice ryb kaprovitých, II. *Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně* 14, 1932, s. 3–18.
- Záhada mořského pstruha v moři Středozemním. *Příroda* 18, 1925, č. 6–7, s. 248–255.

POPULARIZAČNÍ ČLÁNKY

- Brněnská rybářská čeština. *Rybářský věstník* 3, 1923, č. 2, s. 29–31.
- Břeclavská Sahara. *Rybářský věstník* 14, 1934, č. 7, s. 100–105.
- Do pstružího ráje. *Rybářský věstník* 3, 1923, č. 4, s. 63–68; č. 5–6, s. 78–90.
- Dopis, o němž by se mělo hodně uvažovat. *Rybářský věstník* 4, 1924, č. 4, s. 69–72.
- Hastrman. *Rybářský věstník* 9, 1929, č. 6, s. 90–91; č. 7, s. 107–108; č. 8, s. 123.
- Chraňme si sumce. *Rybářský věstník* 4, 1924, č. 7, s. 127–128.
- Chytání z písků. *Rybářský věstník* 8, 1928, č. 8, s. 119–120.
- Jak naši pradědové chytali ryby. *Rybářský věstník* 4, 1924, č. 1, s. 12.
- Jak si může člověk s Pestrým týdnem popovídat. *Pestrý týden* 3, 1928, č. 47, s. 11.
- Nač se chytají ryby? *Rybářský věstník* 4, 1924, č. 7, s. 134–136.
- Povídání v boudě. *Rybářský věstník* 5, 1925, č. 9, s. 136–138.
- Poznámky k rybářství na Sázavě a na Moravě. *Rybářský věstník* 4, 1924, č. 3, s. 52–53; č. 4, s. 70–71; č. 5, s. 89–91.
- Poznámky ze zasedání slovenského Svazu v Piešťanech. *Rybářský věstník* 8, 1928, č. 4, s. 62.
- Pro moravské rybáře. *Rybářský věstník* 4, 1924, č. 1, s. 5–6; č. 2, s. 25–26.
- Proč se ryby stěhují. *Rybářský věstník* 5, 1925, č. 1, s. 5–6; č. 2, s. 25–27.
- První výlet (ukázka z Rybářské knížky). *Rybářský věstník* 3, 1923, č. 1, s. 9–10.
- Rybaření na moři. *Rybářský věstník* 4, 1924, č. 6, s. 113–116; č. 7, s. 134–137.
- Rybařina zregulovaná (ukázka z Rybářské knížky). *Rybářský věstník* 3, 1923, č. 3, s. 45–46.
- Rybářské poznámky z okolí Komárna. *Rybářský věstník* 10, 1930, č. 9, s. 129–131.
- Tajemství lepšího „cajku“. *Rybářský věstník* 3, 1923, č. 5–6, s. 92–93.
- U vody a od vody. Pár vzpomínek. *Rybářský věstník* 8, 1928, č. 1, s. 5; č. 2, s. 24–25; č. 5, s. 71–72.
- Úhoři na Pacifiku. *Rybářský věstník* 6, 1926, č. 7, s. 100–101.
- Z historie moravských moří. *Rybářský věstník* 6, 1926, č. 7, s. 104–105.

101
Příspěvek k systematice ryb kaprovitých.

JIŘÍ MAHEN (Brno).

I.

Podávám tu první příspěvek k systematice ryb kaprovitých. Zatím je tu zachyceno jen 8 rodů. Nejde o fakta z materiálu celé země Moravy, nýbrž hlavně o materiál z dolní řeky Moravy a řek západního Slovenska. Velmi mnohé podrobnosti z měření ryb, které jsem prováděl většinou 1926 až 1927, bylo nutno vynechat. Chtěl jsem v tomto oddíle naznačiti způsob, kterým bychom se dostali dále, než dneska jsme.

Hlavním podkladem práce je Bergovo druhé vydání *Ryb sladkých vod na Rusi* z roku 1923. Práce ostatních ichtyologů, pokud jich bylo použito, neuvádím v nějakém seznamu, poněvadž jsou všeobecně známy. V druhém příspěvku sestavím seznam autorů, kteří popisovali ryby úvodí dunajského. V rozpočtech není pamatováno dostatečně na rozdíly mezi jikrnáči a mlíčeňáky. Prozatím toho nebylo zapotřebí. Rozumí se, že při definitivním rovnání materiálu po letech nesmí se zapomenouti přesnými číslicemi ani na tyto věci.

1. *Rutilus Rafinesque*. — Plotice.

Dva druhy plotic našich vod zahrnují v sobě formy, které jsou velmi zajímavé. Nejzajímavější je

A. *Rutilus rutilus* (Linné) — plotice obecná.

V hřbetní ploutvi mívá 9—11, obyčejně 10 rozvětvených paprsků, podocasní ploutev mívá jich 10—11. Šupin v postranní čáře bývá 41—46 (48). Výška těla tvoří 24—35% délky těla a délka hlavy 20—23%. Roule zdůrazňuje u plotice plno individuálních variací. Jsou dlouhé formy i krátké, které upomínají silně na červenice. Jsou jedinci bledších barev s modravými reflexy a žlutých nebo purpurových ploutví. Kříženci s ouklejí, s cejnem velkým i malým. Vzácný kříženec s červenicí.

Měřeno 62 exemplářů z Dunaje, Dyje, Moravy a Jihlavy. Podstatného rozdílu mezi rybami jednotlivých řek nebylo.

V hřbetní ploutvi napočteno většinou 10—11 paprsků, 9 paprsků napočteno jenom u několika jedinců. V podocasní ploutvi napočteno většinou rovněž 10—11 paprsků, jednou napočteno 9 a dvakrát 12. Šupin v postranní čáře 41—43, nejčastější číslo bylo 41. Několikrát napočteno 39 a 45 šupin.

Výška těla obsažena byla v délce těla bez oc. ploutve 26—36krát. Nejčastější byla tu číslice 28, 30, 33. Vyskytly se však také číslice 35 (6krát), 41 ano i 52 (1krát). Plotice skutečně udívají často i obyčejné rybáře délkou těla, jsou dlouhé i krátké už na pohled. Kdybychom vzali za typické ty plotice, u nichž výška těla je obsažena v délce těla bez oc. ploutve 30—40krát, bylo by mezi měřenými kusy 11, které šly pod 30 a byly tedy vyšší (a kratší), a 6, které šly nad 40 a byly tedy nižší (a delší).

Délka hlavy má býti dle Berga obsažena v délce těla bez ocasní ploutve méně než 5krát. Kdybychom připustili sem poměr 45—48, dostali

Separát studie Jiřího Mahena ze Sborníku Klubu přírodovědeckého v Brně z roku 1930 s autorovým věnováním nakladateli Václavu Petrovi, datovaným 23. ledna 1930. Repro: knihovna Oddělení dějin literatury MZM

Mistr Mahen padesátníkem

MATĚJ KOUTEK

Jiří Mahen, knihovník města Brna a bývalý předseda Svazu rybářských spolků a družstev na Moravě a ve Slezsku, známý spisovatel, dovršil v půli prosince minulého roku první padesátku let svého plodného života. Jeho padesátin bylo vzpomenu to ve všech čelných našich časopisech. V oslavných člancích byla registrována jeho práce literární i ostatní velmi značná a všestranná činnost kulturní.

I my rybáři přicházíme se svou troškou do mlýna a připojujeme se k řadě gratulantů k „uzření“ Abraháma, přejíce jubilantu skálopevného zdraví v padesátce druhé. Zaslouží si toho od nás plnou měrou. Jeho jméno zůstane trvale spjato s rybářstvím a hlavně s organizační činností v rybářství na Moravě.

Po převratu, kdy vstoupila v popředí nutnost řádné jednotné organizace rybářů na Moravě, byl v prvních řadách pracovníků. Po likvidaci bývalého Zemského svazu rybářských spolků na Moravě se sídlem ve Velkém Meziříčí a po dohodě s Moravským rybářským spolkem v Brně setkáváme se s ním v čele ustavujícího výboru nového zemského svazu. Po ustavení jeho byl členem výboru a po odstoupení prvního předsedy Jaroslava Adama byl jednomyslně zvolen předsedou.

Jestliže v prvním období činnosti Svazu bylo věnovati téměř veškeru snahu práci zařizovací, uvědomování spolků a družstev v celé zemi, bylo v období druhém, právě za předsednictví Mahenova, obrátiti pozornost a směr k záležitostem vnitřním, stanoviti směrnice spolkové a organizační činnosti Svazu. A tu oslavenec vykonal ohromný kus práce. Všichni účastníci schůzí jak předsednictva i výboru, tak valných hromad vzpomínají jistě jeho rázných vystupování, četných námětů a účelného řešení záležitostí sdružení, jež se nikdy neminula žádoucího výsledku.

Tím více překvapila jeho rezignace na předsednictví. Nepomohly domluvy, žádosti, prosby členstva, setrval se slzou v oku na svém rozhodnutí. Nezbylo než uznati důvody – zdraví, ohrožené přemírou prací. Opustil nás jako předseda,

jak v dojemném dopise o své rezignaci píše, nerad, uprostřed společné cesty. Rozloučili jsme se tehdy s ním s vědomím, že rozluka není trvalá a že se ku práci opět přihlásí, jakmile bude možno. Často nám již chyběl. Čekáme však stále s důvěrou a přesvědčením, že se brzo vrátí.

Na poli literárním se uplatnil Mahen jako rybář a milovník přírody svými články v *Rybářském věstníku* a svojí *Rybářskou knížkou*. Jeho odborné práce a statě rybářské, v nichž si povšiml nejen sportu, ale i velmi dokonale těla a života ryb, jsou čistě mahenovské. Dráždí ho nelogické rozpory nejrůznějších světových autorů a vábí a uchvacují ho problémy a záhady ze života ryb, dosud nerozřešené a ani snad netušené. Navazuje na poslední díla francouzská, německá, dánská, ruská, jihoslovanská a rumunská a hledá nové cesty k systematickému rybníkářství, ukazuje, kde co chybí a co by se mělo dělati. Nespokojí se samozřejmě rybníkářským materiálem z jediné oblasti vodní, nýbrž studuje zajímavější otázky na nejrůznějších místech, předem promyšleně zvolených.

Celé prázdniny věnuje tomuto svému zamilovanému studiu, odjíždí na svůj vlastní vrub jednou k Adriatickému moři, projde kus Balkánu, získává všude mezi odborníky a rybníkáři přátele i pomocníky. Podruhé pracuje na Slovensku, potřetí hledá nitky svých dohadů na Dunaji při vtoku hlavních slovenských přítoků, jindy zase prozkoumává dolní tok řek Moravy a Dyje, aniž opomene probádati četná slepá ramena, stará řečiště, jezírka a hojně tůň v oblasti těchto řek. Přitom můžete ho viděti skoro na každém rybníkářském trhu, kde mu neujde žádná zajímavost.

Příznačný jest pro Mahena jeho vyčerpávající způsob práce. Tu nezná únavy a nedopřává si vůbec odpočinku, ani duševního, ani tělesného. Urazí například v horské krajině za největšího letního vedra denně pěšky desítky kilometrů, aniž jeví únavy, ač jeho mnohem mladší zdravý průvodce jest úplně vyčerpán.

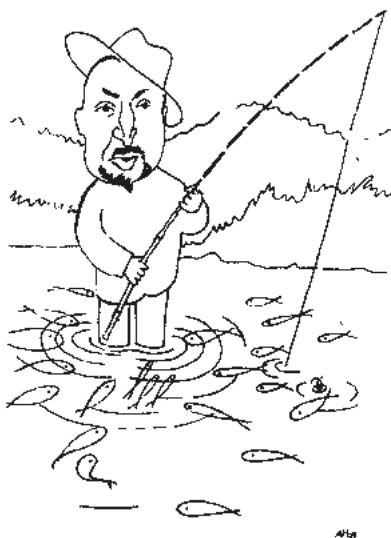
Jako propagátor a organizátor jest Mahen nedostižný. Novost jeho myšlenek a námětů jest často překvapující a jeho způsob jednání a podání podmaňuje každého. Jest to přímota sama, poctivost, pravé mahenovské kamarádství, které strhují a získávají mu všude, kde se mu chce rozuměti, oddané přátele. On sám jest a dovede býti nejlepším a nejobětavějším přítelem. Nemiluje ale malichernosti v ničem a snad pro tuto podstatu své osobnosti má v lidech malicherných i své nepřátele.

Když poznal, že rybníkářům jest třeba více pomoci než rybníkářům, kteří se nezřídka zvrhávají v nepřátele ryb, obrátil se po svém způsobu k rybníkářům. Práce, jejíž ovoce nechce stále zrát (rybníkářský zákon!), neuspokojuje ho úplně, ba zdá se mu naopak, že zde plýtvá nadarmo svou životní energií. A když pak i politika

vztahuje své ruce po rybářství, roztrpčuje ho stálé brzdění jeho nevděčné práce z této strany, a proto se chápe první příležitosti, kterou mu dává jeho zdravotní stav, aby „včasným“ odstoupením – zase po svém způsobu – protestoval.

Mahen jest pravým přítelem přírody a jejího života!

(Rybářský věstník 13, 1933, č. 1, s. 15–16)

Karikatura Jiřího Mahena od Adolfa Hoffmeistera

Za rybářem, kamarádem a učitelem

VLASTIMIL VELÍK

Bylo nás šest, kterým připadla čest donést ke hrobu rakev, kryjící tělo našeho drahého kamaráda. Stáli jsme, čekající na své smutné břímě na bílém prostranství za vjezdem na brněnský ústřední hřbitov. Šest černých teček uprostřed tisíců jiných lidských teček slitých v dav.

Z místa, kde jsme stáli, otevírají se svrateckým úvalem daleké výhledy do jihomoravské roviny. Do Mahenova nejmilejšího kraje, v němž objevoval a nás mladé učil poezii našich vod. Zrak bloudící krajem ve stopách básníka rybařiny dávných i blízkých vyvolával plno vzpomínek při setkání s body udávajícími polohy míst, do nichž příroda zaklela rybí mystéria, lákající po léta jeho ducha lačného objevů. Za židlochovským hřbetem první Vranovice se soutokem Svatky a Jihlávky, starým ramenem Říčky a štíčími struhami, křižujícími židlochovskou oboru. Těm platila jeho poslední rybářská výprava a zde ulovil svoji poslední pětikilovou štikou, k níž jsme mu ve Věstníku blahopřáli a která, nebýt nového útoku choroby, byla by ho již skoro vrátila světu jezer a tůní.

Maličko posuneš zrak a utkvíš na hradbě Pavlovských vrchů, tarasících obzor v padesátikilometrové dálce. Pod nimi, zelenou džunglí protkanou sterými tůněmi, jezery a „grábrlaty“, ubíhá Dyje, mohutná už do šířky i do hloubky. Dyje, Mahenova největší láska! Léta probíhal s námi i bez nás nesčetné trativody, lemující její tok až daleko za Břeclav. Zatímco my všichni jsme se na ni dívali ještě tehdy očima pouhých lovců, vděčných jí leda za pohádkové úlovky, jimiž naplňovala naše batohy až k prasknutí, rozuměl jí Mahen jinak. Jak, dověděli jsme se hned po několika letech, když začal svoji pověstnou apoštolskou činnost mezi moravským rybářským lidem.

Chtěl od nás, abychom všichni aspoň trošku věděli, co je to rybářův mužný poměr k přírodě v tom smyslu, jak o něm psal ve své nesmrtelné *Rybářské knížce*. Chtěl, aby náš poměr k rybám a vodám se vytvářel i pod jiným zorným úhlem než tím, který svíral pouhý prut a udici. Byl přísným karatelem naší rybářské primitivnosti a vášnivým hlasatelem bohužel nenapsaného zákona, že ryba je

taky občanem republiky, který nesmí býti jenom loven, ale do všech důsledků chráněn. V roli rybářského Savonaroly vystupoval nejmáňší v době, kdy Dyji a Moravu začaly svorně hubit dva nejúhlavnější nepřátelé: otravy a sucho.

Umíraly obě řeky a Mahen k jejich záchraně nasadil vše. První ukázal na životní význam obrovské přírodní líhně, rozprostírající se mezi dolními toky Dyje a Moravy, pro celé moravské říční rybářství a první předvídal, že obnovený život v ní začne pracovat až tehdy, budou-li na horních tocích obou řek vybudovány přehrady. Staral se o zbudování rybních přechodů na nepřekročitelných jezerech, bránících tahu ryb z Dunaje, označil s obdivuhodnou přesností polohu téměř všech trdlišť v povodí Dyje, znal všechno, co souviselo s přírodními proměnami v této veliké vodní oblasti. Tenkrát jsme pochopili, že zatímco my chodili k vodám zaslepeni pouhou rybářskou vášní, otevíral u nich Mahen oči dokořán nad zázraky české přírody. A hlavní význam této jeho nejrušnější rybářské životní epochy je v tom, že se se svými poznatky sobecky neuzavíral, ale dělil se o ně s každým, kdo přišel a projevil trošku zájmu o jeho lásku. Vychoval si proto řadu žáků, kteří se dívají na rybařinu po mahenovsku, a také ji tak provádějí, bohda k lepšímu příští našich zubožených vod.

A jaký býval mezi námi rybáři? Kdož jsme s ním chodívali rybářským vandrem kolem našich řek a tůní, máme plno vzpomínek na chvíle, odhalující Mahena v jeho nejpodstatnější a nejintimnější stránce. Jedna je hezcí druhé a všechny odkrývají velikou lidskost tohoto rybářského snílka i realisty.

Na cestách k vodám miloval Mahen společnost. A za pochodů po silnicích a stezkách, šel-li s větším houfem, žert a smích, často i zpěv, hlavně slovácké národní písničky. Ale když se přišlo k vodě a byl-li to básníkův oblíbený kout, přestali proň lidé existovati. Sestavil si svůj prut, „hůl“, jak on říkával, hodil batoh na záda a zmizel v těch nejdivočejších porostech, v nichž měl skoro záruku úplné samoty. Dosti často, než začal chytat, držívával k rybám uvítací proslovy a hovořival s nimi, i když je vedl zajaté na udici ke břehu. Zajatce důkladně prohlédl, každou zvláštnost ve stavbě těla přeměřil a zapsal a dlouho se s nimi bavíval. Věčná škoda, že tyto hovory nezachytil žádný stenograf! (...)

Poměrně brzo začal Mahen vystupovat v úloze organizátora moravských sportovních rybářů. Z Prvního českého rybářského spolku v Brně, v němž začal organizační činnost od píky jako prostý člen, přešel k práci v ústřední organizaci, v zemském rybářském svazu, jako jeho předseda. Za spolupráce několika obětavých rybářských pracovníků vybudoval jej v několika letech v opravdu velkou organizaci, soustřeďující dnes většinu moravských spolků a družstev. Tam se jeho největší úsilí upínalo k boji s otravami. Na něj vynaložil Mahen všechnu svoji živelnou energii, slovo i pero, ale marně. A marný boj

proti otravám to byl, který mu nakonec organizační práci znechutil, takže se jí náhle, po mahenovsku, vzdal.

Celá jeho éra v našem rybářství zanechává trvalé stopy všude, kudy vedly jeho kroky. A hlavně jeho myšlenky a zásady přejala celá řada jeho rybářských žáků, kteří se již začínají uplatňovati ve všech oborech říčního rybářství a jsou zárukou, že jednou bude splněn Mahenův sen zajistiti rybě v očích národa ta práva, na něž má nárok jako každý občan.

Rybáři ho měli rádi a on to věděl a vážil si jejich lásky. Proto i v posledních letech, když už k vodě, kterou mu zhnusily otravy a regulace, nechodil, byli u něho v jeho pracovně naproti svatému Jakubu rybářské návštěvy vždy vítány a rád s nimi vzpomínával na staré časy, kdy naše vody bývaly ještě málo tknutými pustinami. Ale přes tyto výšlehy starého ohně prokmitávala jeho slovy stále častěji jakási beznaděj.

(Rybářský věstník 19, 1939, č. 7, s. 122–124)

Jiří Mahen rybařící u Pohořelic. Foto: archiv Milíře

Poprvé v Mahenově památníku

HASAN ZAHIROVIĆ

V roce 2024, na jehož počátku uplynulo sto let od vydání knihy *Hercegovina*, jsem se poprvé vydal do domu, kde Jiří Mahen žil a tvořil. Tato podzimní návštěva pro mě nebyla jen splněním osobního slibu, ale také symbolickým návratem k tématu, které se proplétá mým životem – k hledání mostů mezi mým rodným Balkánem a českou kulturou.

Mahenův památník v Brně působí na první pohled nenápadně, avšak jeho genius loci se mě dotkl už ve chvíli, kdy jsem překročil práh. Dům jako by stále nesl Mahenovu povahu – klidnou, ale hlubokou, přemýšlivou a zároveň neklidnou. Ve vzduchu vonělo dřevo a starý papír, což mě okamžitě přeneslo do doby, kdy Mahen u svého psacího stolu vymýšlel příběhy, tvořil básně a procházel svými vnitřními boji.

Návštěva byla obzvláště výjimečná díky náhodě, která ji spojila s nečekaným objevem. Pracovníci Knihovny Jiřího Mahena krátce před mým příjezdem objevili za dvířky kamen v pracovně skrytý poklad – desítky let zapomenuté dopisy a poznámky. Dokumenty, patřící pravděpodobně Mahenově ženě Karle, ležely ukryté přes opakovaná stěhování kamen a dlouhou dobu zůstávaly nepovšimnuté. Měl jsem to štěstí být mezi prvními, kdo je spatřili. Mohou nám přiblížit nejen básníkův život, ale i atmosféru protektorátních let a dobu, v níž Mahenova manželka žila.

Když jsem procházel pokojem, kde kamna stála, nemohl jsem si nevšimnout zvláštního symbolického kontrastu. Kamna, která kdysi vyhřívala místnost plnou intelektuální energie, se nyní stala schránkou zapomenutých příběhů. V jejich útrobách se prolínala historie – od dopisů z protektorátu až po poznámky z osmdesátých let.

V knihovně jsem zamířil k sekci věnované Balkánu a mezi regály jsem zahlédl několik učebnic mé mateřštiny, což ve mně okamžitě probudilo vzpomínky na pasáže z *Hercegoviny*, kde Mahen zachytil nejen přírodní krásy mé rodné země, ale i její duši – melancholii, hrdost a odolnost. Představoval jsem si

Mahena na cestách, unaveného, ale fascinovaného, jak mu místní lidé nabízejí pohostinství a ptají se ho: „Jesi li umoran?“ – „Jsi unavený?“ Tato slova, která Mahen ve svých zápiscích nechal v původní podobě, ve mně rezonovala jako ozvěna minulosti, jež nás stále spojuje.

Nejbolestnějším momentem mé návštěvy bylo, když jsem stanul na místě, kde Jiří Mahen ukončil svůj život. Představoval jsem si tu osudnou chvíli a nedokázal pochopit, že mu nikdo nepomohl, že ho nikdo nepřesvědčil, aby to nevzdal. Ten prokletý trám, který vydržel a nepraskl pod básníkovým tělem, jako by byl svědkem jeho zoufalství. Přemítal jsem, jaké myšlenky ho musely tížit, když už v ničem neviděl smysl a ztratil cestu ke štěstí. Byla to náročná chvíle plná smutku a bezmoci.

Ještě před sedmnácti lety, když jsem psal svou magisterskou práci o brněnské meziválečné dramaturgii, jsem se snažil Mahena pochopit. Při studiu jsem neustále narážel na to, co zdůrazňovali moji vyučující i dobové prameny – že Mahen byl citlivý umělec, který si nesl hlubokou vnímavost a křehkost ve všem, co dělal. Často se mluvilo o tom, jak krátce setrval ve funkci dramaturga brněnské přední scény, protože tlak tohoto prostředí pro něj byl přílišný; jako někdo, kdo se pohybuje ve světě divadla, tomu dokonale rozumím.

Když jsem dům opouštěl, cítil jsem hlubokou vděčnost. Návštěva nebyla jen připomínkou minulosti, ale i reflexí mé vlastní cesty. Jiří Mahen mi připomněl, jak důležité je hledat porozumění mezi kulturami, nacházet krásu v odlišnosti a dávat hlas těm, jejichž příběhy by mohly být zapomenuty. V roce stého výročí vydání *Hercegoviny*, jejíž pro mě vzácný exemplář jsem navíc letos získal z knihovny Heleny Čapkové a Josefa Palivce, jsem jako Bosenec a Hercegovec cítil potřebu poděkovat básníkovi, který dokázal zachytit naši krajinu a její příběhy s neobyčejnou láskou a úctou. Mahenův odkaz je mostem, po němž budeme kráčet ještě dlouho. A já jsem hrdý, že jsem mohl k tomuto odkazu přispět, byť jen na okamžik.

Mahenovská procházka Brnem

HANA KRAFLOVÁ

Činorodou osobnost Jiřího Mahena jsme si připomněli 16. listopadu 2024 podobně aktivním způsobem – procházkou po místech spjatých s jeho dílem a životem v roce 85. výročí jeho úmrtí. Šlo o součást tradičního Literárního podzimu Oddělení dějin literatury Moravského zemského muzea. Navázali jsme na akci Jiří Mahen stále aktuální z roku 2019: na podobnou procházku, tehdy následovanou pořadem v Dietrichsteinském paláci. Trasa byla nyní obměněna, k výkladu byly připojeny úryvky z Mahenova díla ve snaze oslovit ty nejmladší, kteří – dostanou-li příležitost – ponесou znalost a oblibu Mahenova díla dále do budoucnosti. Nová členka Společnosti Jiřího Mahena Eva Kokešová, profesorka Gymnázia Tomáše Garrigua Masaryka ze Zastávky, nazkoušela se studentkami texty a jejich spolužák přidal improvizovaný kytarový doprovod.

Vyšli jsme z nároží České ulice a Joštovy třídy, kde se setkává hned několik mahenovských lokalit. Sešli jsme se u dnešní banky, kde ovšem kdysi stával dům s knihkupectvím Arnošta Píši, druhým českým ve městě, což bylo jedno z míst Mahenových nákupů pro knihovnu; jeho návštěvy živě zachytil zaměstnanec závodu Antonín Kleinwächter. V německé obecné škole na blízké Veverí 26 bylo od roku 1922 první sídlo Veřejné knihovny města Brna, založené v předchozím roce, a Jiří Mahen se stal jejím prvním zaměstnancem.

Na dohled máme Mahenovu oblíbenou, ale již bývalou kavárnu Bellevue, centrum brněnských literátů až do osmdesátých let 20. století. Za zády pak tehdejší restauraci U Polenků, kterou navštěvovali redaktori a umělci. Jen o kousek dále směrem od centra dnes pamětní deska připomíná Staré divadlo na Veverí: 28. října 1918 zde Jiří Mahen z místodržitelenské lóže přednesl báseň Pozdrav svobodné vlasti, o dva dny později otištěnou v Lidových novinách; to byla první ukázka naší procházky:

Květ nám a zraj v té kráse svojí ryzí,
jíž nesměla jsi do nedávna plát –
nechť z polí tvých jen volnost nyní sklízí,
a kolem jen je věrný druh a brat –
my svobodu svou v tobě, matko, ctíme
a osud na nás chce-li novou daň:
my z těl svých hradbu postavíme
od Krušných hor po Kriváň!

Na křižovatce ulic České a Solniční byla možnost zavzpomínat na Ústřední čítárnu Veřejné knihovny města Brna v tehdejší ulici U solnice nebo na restauraci hotelu Slavia, místo schůzek redaktorů Lidových novin, politiků a dalších významných osobností. První bydliště získali novomanželé Mahenovi u Josefa Novotného, majitele proslulého knihkupectví Barvič a Novotný. O několik domů níže na České ulici hledíme do oken redakce Lidových novin a čteme si vzpomínku redakčního kolegy na tragédii Titaniku v roce 1912: redaktor Mahen, referující o události, o níž v té chvíli nebylo bližších zpráv, uvedl, že lodní orchestr hrál v posledních okamžicích píseň Blíž Tobě, Bože, Bože můj – a posléze vyšlo najevo, že se jeho intuice nezmýlila...

KNIHOVNA, SOCHA A DIVADLO

Krátká ulička Jakubská nás vede k bývalé německé dívčí škole na Rašínově 3, rohové budově proti kostelu svatého Jakuba, kde od roku 1926 sídlila městská knihovna – a zde, v Mahenově pracovně, se v roce 1929 konaly první redakční schůzky časopisu Index, „letáku kulturní informace“ (tento podtitul navrhl Mahen); občas se konaly též v kavárně hotelu Avion, jež jsme minuli na České.

Parkem u Augustiniánského kláštera procházíme k Mahenově soše z roku 1976, dílu Vladimíra Koštovala, Otakara Oplatka a Viléma Zavřela. Připomínáme si tu velkolepý, bohužel nerealizovaný plán Masarykova osvětového domu. Spolek pro jeho zbudování vznikl v roce 1930 a dům měl stát zhruba zde, na místě stržených městských hradeb, a sdružovat knihovnu s čítárnami, výstavní a přednáškové prostory, sál divadelní a filmový, klubové a spolkové místnosti.

Před Divadlem Na hradbách, nesoucím od roku 1965 Mahenovo jméno, jsme si připomněli jeho dílo dramatické, byť bylo inscenováno převážně v budově na Veveří. Vzpomněli jsme také na důstojný pohřeb, vypravený právě odsud, kdy průvodu přihlížely davy na chodnících: ve třetím měsíci nacistické okupace bylo jasné, že lidé provázejí člověka zničeného realitou ponížené vlasti, jíž

věnoval nejlepší své síly, citlivého umělce a čestného člověka, kterého by později nepochybně umučila perzekuce totalitního státu.

Roku 1987 v této budově zahájilo činnost Divadélko na hradbách (dnešní Malá scéna), a to inscenací Mahenových textů *Ale ano! Diderotovci*. Pohlédli jsme směrem k sousednímu Domu umění, jehož ředitel Adolf Kroupa zde roku 1968 poskytl azyl začínajícímu Divadlu Husa na provázku. Zazněly úryvky z dramatu *O maminku* (1933), monology paní Pirklové, která se rozhodla vzít život do vlastních rukou a zlomit tradiční stereotyp anonymního „rodinného zázemí“, jehož práci nikdo nevnímá, aniž za ni poděkuje:

„Máš chudý život za sebou! (...) Byla jsem z nemajetné rodiny, když jsem se vdala za tebe, myslela jsem, že najdeme tím spíše cíl života, dnes ti to řeknu: bylo to nijaké, že jsem se někdy chytala za hlavu. Když přišly děti, zachraňovalo mne to z toho strašného průměru. Jako tovární dělnice byla bych bývala šťastnější, neboť bych byla pracovala. Někdy jsem neviděla pomalu obsah života vůbec před sebou a jako žebračka byla bych ho viděla! (...)

Chci být sama! Chci něco dělat! Chci mít také jiné možnosti života jako ti ostatní! Už jsem vám to jednou řekla a vy to pořád nechápete! Není-li vám to ničím, prosím, nechte mne a odejděte právě proto, že jsem vás měla kdysi ráda! Váš otec, milé děti, zajal moje mládí svojí veselostí, ale jeho veselost se mně stala časem obtíží. Chtěla bych mít skutečnou radost ze života, ne, ne, radost ne, ale skutečnou šťastnou únavu ze života. Vy děvčata si budete samostatný život. Mně je, že jsem zase děvčetem. Snad mne osud za to potrestá, ale nemohu jinak!“

Cesta pokračovala vzhůru ulicí Koblišnou ke Schrattenbachovu paláci, od roku 1950 sídlu městské knihovny, jež o devět let později dostala jméno svého předválečného ředitele. Zde jsme citovali pasáž z úvodu *Knížky o čtení praktickém* (1924), upozornění na přirozenou lidskou touhu po vzdělání, úvahu nesenou poválečnou nadějí v obrodu lidstva poučeného nedávnými hrůzami. Pravda, u vědomí všech následujících dějinných zvrátů nemůžeme sdílet autorův optimismus – tím více v dnešním světě naprosté relativizace pociťujeme nutnost takovéto nadějně vize:

„Kamarád z mládí i můj nový přítel jsou členy velmi známé rodiny, která bude hrát čím dále tím větší úlohu v dějinách nové práce pro člověčenstvo. Tato rodina bude mít, poněvadž chce být z činorodého zájmu správně a řádně informována, a nikoliv jenom balamucena nějakou agitací, čím dále tím větší význam národní, hospodářský, kulturní i politický. Možnosti jsou jí dány dobré, tak jako jsou dány každému, kdo chce skutečně intenzivně pracovat. Je zcela v rozpočtu pravděpodobnosti, že budeme žádat, aby aspoň 50 % našich

veřejných činitelů bylo právě z této rodiny. Jsou političtí a kulturní myslitelé, kteří čekají od těchto čím dále tím přesněji informovaných lidí ozdravení poměrů v celé Evropě.“

DIVADELNÍ PROMLUVY A ZÁPISKY

Pak rychle náměstím Svobody na ulici Radnickou 9, kde zavzpomínáme na knihkupce Stanislava Kočího, jehož Jiří Mahen podnítl též k nakladatelské činnosti a u nějž pracoval mladý František Halas. A jsme na Zelném trhu u Reduty, kde po první světové válce probíhal cyklus komorních her, dílo Mahena-dramaturga, usilujícího představit brněnskému obecnstvu co nejkvalitnější repertoár. Jeho úvodní proslovy shrnula kniha *Před oponou* (1920), ale my jsme zde četli z jiné publikace inspirované divadelním provozem, z *Režisérova zápisníku* (1923); pasáž svědčí o tom, že přes svou empatii a silné sociální citění Mahen dokázal rozpoznat pasti vzrůstajících se kolektivistických hnutí:

„Jsem individualista a zůstanu tomuto svému názoru, myslím, věren do smrti. Nedám si ho zkazít žádným egoismem ani žádným nadčlovčenstvím, ale nezradím ho zbaběle, poněvadž mám prý vypadat nějak non plus ultra moderně, tj. docela neindividualisticky. (...) Ohromná nějaká zlá moc tlačí vše do jediné rovnice, v níž osobnosti a jejich nezbytný vývoj nemají prý mít žádného významu.“

Dnešní prestižní a současně hravé sídlo Centra experimentálního divadla, Dům pánů z Fanalu na Zelném trhu, nám evokuje závěr šedesátých let, kdy mladí divadelníci, nadšeni Mahenovými librety inspirujícími i přes své čtyřicetileté stáří, nazývají své avantgardní uskupení Husa na provázku. V předmluvě knihy se praví:

„Divadlo, které by se odpoutávalo od logiky a výstavby a stavělo denně jinak! Divadlo, které by místo textů dostávalo jenom náčrtek libreta? (...) Žádná analýza a žádná zbytečná deskripce, žádná statika! A subjektivní myšlenka ať se vyvíjí prostě bez cenzury řeči! (...) Snad by to mohl být zase prapor svaté fantazie, který by vedl přes překážky k vítězství, neboť vím, že to nebude jenom kino, které nám to pomůže vyhrát, nýbrž kino a divadlo, divadlo a cirkus, cirkus a kino, libreta hotová i nehotová, nápady v básních i v próze, megafony a světla, divák vytažený na jeviště a donucený hrát s námi, amfiteátr, kde se uprostřed vynořují a mizí ‚lidé‘.“

Rozloučili jsme se druhou ukázkou z *Režisérova zápisníku*, podobně emotivní jako úvodní pozdrav nové republiky. Budiž nám a našemu konání varováním – a inspirací:

„Maloměšťáci zírání na vás ze všech koutů. Proto se tak těžko duševně vybrušujeme. Proto nemůžeme veseleji kupředu. Proto na sebe jenom štěkáme a za zády se sobě pošklebujeme. Proto nedoutneme, nehoříme a neplápoláme. Opravdu, čert už aby to vzal!“

Eva Kokešová se studenty Gymnázia TGM v Zastávce Štěpánkou Horkou, Karolínou Kolářovou a Filipem Brunclíkem před pamětní deskou Jiřího Mahena od Josefa Kubíčka, nainstalovanou roku 1949 na Solniční ulici v Brně. Foto: Hana Krafllová

Z dílny Jiřího Mahena

Ve stálé rubrice si přiblížíme tři knihy, které Mahen vydal před sto lety: jde o *Knihu o českém charakteru*, *Knížku o čtení praktickém* a o *Hercegovinu*, mající podtitul *Poznámky, vzpomínky a pohádky*. Mahen však v roce 1924 psal také články a studie o rybách a rybaření. V Rybářském věstníku jich v tomto roce otiskl osm: věnoval se v nich například hlavatkám a sumcům, další texty nazval *Jak naši pradědové chytali ryby*, *Poznámky k rybaření na Sázavě a na Moravě* nebo *Rybaření na moři* (viz bibliografie u článku Mahen rybář a ichtyolog). V této rubrice si připomeneme pouze tři uvedené knížky, třebaže *Knihu o českém charakteru* jsme připomněli již v Milíři 16/2014 a *Hercegovinu* v Milíři 15/2013.

Z *Knihy o českém charakteru*, vydané vyškovským nakladatelem a tiskařem Františkem Obzinou v úpravě Josefa Čapka, přetiskujeme úryvky z Krátké kapitoly o „českém umění“, z Kapitoly o slovanství, Kapitoly o nihilismu a z kapitoly Nihilismus v české poezii:

„Jiránek vytýkal kdysi českému umění neúplnost, nezodpovědnost, nedomyšlenost, ačkoliv, jak praví správně Peroutka, vystihuje tak i obrazem tělesnost v naší povaze – kdejaká evropská myšlenka přenocovala u nás jako v hotelu, ale bývaly periody, kdy se pozorovala horší věc než nějaká pasivní rezistence v umění. Jako by prameny vysychaly a nevracely se. (...) Český charakter neprojevuje se v českém (výtvarném) umění dosti výrazně. České (výtvarné) umění je prostě složkou evropského jako kterékoliv jiné a český ráz vyjadřuje se v něm většinou tím, že nechceme zůstat nikterak za ostatními.“

„Kapitola o nějakém slovanském charakteru bude vždycky u kohokoliv plna choulostivých věcí: dohadů, kombinací a domněnek, a to ostatní jistě bude ještě smíšenina, z níž se mnoho kloudného nedozvíme. Ovšem zase: je to kapitola velmi důležitá, zejména pro nás, abychom si nějak zjistili, v čem už dávno nejsme Slovy – a tím je to zase kapitola nikoliv tolik důležitá: měli bychom rozebírat slovanský i germánský charakter. (...) Český charakter ztratil na svůj prospěch mnohé z bořivých vlastností slovanských, které bránily například organizaci práce, ztratil však také ze svého bývalého slovanského charakteru mnoho, co by navěky a plodně zneklidňovalo jeho duši. Jde o velmi zatemněný charakter, aktivní a destruktivní zároveň.“

„Vidíme, že český charakter těžko se dá nahmatati pod povrchem věcí a zejména že jeho možnosti a tendence se nám přitom ztrácejí někdy úplně. Život sám provedl plno svých radikálních změn v tisíciletí národů, promíslil

znova a znova těsto kmenů – i není divu, že tápeme zle. A přece vidíme, že tu určité znaky zbyly a jsou a že by šlo o to zachytiti je co nejpřesněji na určitých osobách. (...) Proto se nám stýská po konstruktivních lidech. Ale tato konstruktivnost nesmí býti nějaké obyčejné chytráctví, k němuž naše povaha ráda bere útočiště. Musíme býti revolučnější i filozofičtější, než jsme byli, a přejíti k rozhodné intenzivnější objektivní aktivitě. A nesmíme nahrazovati tento velký vnitřní boj nějakou racionalistickou výchovou českého charakteru.“

Knížku o čtení praktickém, kterou vydal brněnský nakladatel Stanislav Kočí, přibližujeme ukázkou z kapitoly Problém dobrodružné literatury:

„Nedejme se nikdy sebou samými hloupě přesvědčit, že lid čte špatnou literaturu, k níž někteří lidé hned počítají literaturu dobrodružnou jenom proto, že je špatná. To by předpokládalo, že špatný hledá špatného, a to přece zrovna o svých otcích, strýcích, tetičkách a dědcích nemůžeme říci. Zkrátka: neexistuje šmahem špatná dobrodružná literatura. A tím je řečeno vše.

Dobrodružné literatuře se vytýká, že má neohrabaný sloh, neohrabanou kompozici, že hromadí dobrodružství na dobrodružství, že se v ní přehání za každou cenu, ba jsou dokonce také-kritici, kteří vytýkají autorům dobrodružných knih, že tam nebyli! Bude ještě o tom řeč.

A naše vzpomínky? První knížka, po které jsem začal zuřivě číst, byla krásná indiánka *Plovoucí ostrov* (nikoliv od Vernea). Ve starých Květech byla ohromně dobrodružná povídka o pralese a ohnivém květu vysoko ve vrcholech palem – jedna z nejkrásnějších vzpomínek mého života vůbec – a do Květů ji nenapsal jistě žádný plácal!

Jsou dobrodružné povídky, které nejsou krváky, a v těchto povídkách se dobře zachycují charaktery, v nichž se zbytečně sentimentálně neklábosí

a nepoučuje a v nichž se dokonce velmi slušně popisuje krajina, lid, jeho zvyky – nač by se tato literatura vyhazovala z veřejných knihoven? Nezapomínejme, že tvoří přechod k dobrému Verneovi, Wellsovi, Sealsfieldovi, Londonovi atd.!“

Z *Hercegoviny*, jež vyšla rovněž zásluhou zmíněného Františka Obziny, vybíráme úryvky z kapitoly Nejkrásnější řeka na světě, v níž Mahen píše ódu na Neretvu:

„Od pramenů až k ústí je Neretva všude jenom horskou řekou, ale jak často mění svoji tvář! Bylo by to téměř nepochopitelné, jak tato řeka se úzí a zase rozlévá na mnohých místech, kdybychom neměli v hlavě Trebišnjici a její boj s Krasem. Lze celou krásu této ‚aktivní Trebišnjice‘, kterou ještě jícny země nepozřely, vůbec nějak zachytit?“

První část: trať až ke Konjici.

Řeka slévá svoje proudy mezi dvěma řadami pohoří až k Ulogu. Po obou stranách lesy, kterými skáčou menší pramínky i větší prameny, aby pomohly řece k hlavnímu útoku na skály nad Ulogem, kde se musí řeka křivit a zatáčet. To by byly nejromantičtější partie v horní části, kdyby celá Neretva nebyla romantika za romantikou. Hned nad Ulogem jsou peřeje a víry, které před Glavatičem poněkud povolují, ale od Šišťice, která přichází od Boračského jezera, už je to zase samá těsnina a úžina. Podél řeky je plno jeskyň v horách a hory samy dosahují úctyhodné výše. (...)

Druhá část: Konjica – Ráma.

Tu si řeka trochu odpočine. Stráně spadají k ní pěkně mírně a řeka rozlévá se tu, je-li dosti vody, po písku do šíře. Za zastávkou Lisičići vidět i pěkné tůně pod břehy. Řeka přibírá zase několik pěkných přítoků, v nichž je plno pstruhů, zprava i zleva a za Ostrožcem blíží se ve třech pěkných obloucích k Rámě.

Třetí část: Ráma – moře.

Tu teprve dozrává krása spanilé horské řeky. Musí se prodrat mezi dvěma horskými hřbety, které dosahují svými vrcholy nad 2000 metrů, k jihu a dělá to s takovým náparem a takovou silou, že vzbuzuje prostě úžas a nadšení u každého, kdo má smysl pro skutečnou energii v přírodě a její utajené dění. Pochod k Jablanici děje se řečištěm, které je na mnohých místech užší než řečiště někde nad Ulogem. Teprve u samotné Jablanice rozvinuje se řeka do větší šíře a těsně před ústím Doljanky, která přichvátá hlubokým údolím zprava, se také několikrát rozdivočí v peřejích. A zase se celé koryto zužuje a řeka probíjí se znova k jihu.“

(jp)

Dvakrát řeka Neretva. Foto: Hasan Žahirović

Postskriptum: zprávy a informace

ČLENSKÁ SCHŮZE SJM 27. ČERVNA 2024

V Knihovně Jiřího Mahena v Brně se 27. června 2024 konala členská schůze Společnosti Jiřího Mahena (dále jen SJM), jež měla k tomuto dni třiačtyřicet individuálních členů, tři členy čestné a tři členy kolektivní. Její předsedkyně Hana Krafllová nejdříve přednesla zprávu o činnosti SJM za uplynulé období od poslední členské schůze a představila plán aktivit na další období. K činnostem v uplynulém období se řadily přednášky Jiřího Poláčka o Haškovi a Mahenovi v Mahenově památníku, přednáška Hany Krafllové o Rudolfu Těsnohlídkovi v Bílovicích nad Svitavou nebo vydání zpravodaje Milíř 25/2023. V souladu se svými stanovami bude SJM v těchto aktivitách pokračovat, a to včetně vydání dalšího Milíře.

Následovala zpráva o hospodaření SJM a zpráva kontrolní komise. Jiří Poláček informoval, že v roce 2023 činil příjem 12 350 Kč, výdaje byly 27 596 Kč, zůstatek na bankovním účtu činil 45 430 Kč. Výdaje za rok 2024 ke dni konání schůze: Milíř 26 532 Kč, poštovné 2 480 Kč. Příjmy (členské příspěvky): 2 000 Kč. Zůstatek na účtu SJM: 15 788 Kč. Hotovost: 800 Kč. Zprávu kontrolní komise přednesl Jiří Kudrnáč. Kontrola byla provedena 16. 4. 2024 k datu 31. 12. 2023. Členové revizní komise konstatovali, že všechny přehledy souhlasí, jednotlivé položky byly doloženy.

Vzhledem k tomu, že Josef Gogela rezignoval na funkci jednatele, byla na tuto funkci navržena a následně zvolena Monika Kratochvílová, která současně rezignovala na funkci hospodářky. Tato funkce zatím tedy zůstává neobsazena, což bude nutno urychleně řešit. Na schůzi bylo připomenuto včasné placení členských příspěvků (dle stanov vždy do konce kalendářního roku) a také nutnost členy aktivizovat. V diskusi členové SJM navrhli vyhlášení literární soutěže s mahenovskou tematikou pro studenty gymnázií či žáky základních škol. Shodli se také na prohloubení spolupráce s Knihovnou Jiřího Mahena včetně jejích poboček.

(rm)

OHLÉDNUTÍ ZA ČTYŘMI ČLENKAMI SJM

V roce 2024 naše řady opustily tři významné osobnosti Knihovny Jiřího Mahena a též členky Společnosti Jiřího Mahena. Dne 16. ledna zemřela ve věku pětáosmdesáti let Marie Huberová, emeritní ředitelka Knihovny Jiřího Mahena, která byla činná také ve Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR; za svoji práci roku 2004 obdržela Cenu českých knihovníků. 5. července navždy odešla ve čtyřiaosmdesáti letech Marie Rumreichová, jež zasvětila knihovnictví celý život. Po začátcích na severní Moravě pracovala v Knihovně Jiřího Mahena na různých pozicích, naposled jako zástupkyně ředitelky; v důchodu ještě působila v Moravské zemské knihovně. Byla autorkou odborných materiálů o střediskových knihovnách, knihovnických sítích a regionální činnosti informačních institucí. Za své aktivity získala ocenění Velkomoravská knihovnice. 26. října se uzavřela životní dráha Dagmar Kusé: dožila se pětáosmdesáti let. Pracovala v Knihovně Jiřího Mahena v metodickém a bibliograficko-informačním oddělení. Vytvářela literární pásma, metodické texty pro práci s dětmi a mládeží a metodické materiály pro školní žákovské knihovny. Zajišťovala také další odborné vzdělávání pracovníků uvedené knihovny.

K těmto třem zesnulým členkám Společnosti Jiřího Mahena je bohužel nutno přidat ještě členku čtvrtou: docentku Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Hanu Bočkovou, která zemřela 10. srpna v pouhých osmašedesáti letech. Zabývala se starší českou literaturou, zejména dobou humanismu a baroka. Vedle monografie *Knihy nábožné a prosté* (2009) udělala řadu edic; v poslední době se věnovala hlavně problematice kramářských písní. Mimoto byla šéfredaktorkou časopisu *Bohemica litteraria*.

(jč, po)

MORAVA A SLEZSKO LITERÁRNÍ II

Spolupracovník Milíře docent František Všetická (* 1932) má ve svém rozsáhlém a mnohostranném díle též místopisně pojaté knihy. Postupně vydal *Olomouc literární* (I–IV, 2002–2020), *Morava a Slezsko literární* (2009), *Rakousko literární* (2010), *Polsko literární* (2017) a *Francie literární* (2019). Tuto řadu rozšířil druhou publikací věnovanou padesátce slovesných tvůrců různou měrou spjatých s Moravou a Slezskem (s vročením 2023 ji vydalo olomoucké nakladatelství Václava Lukeše Poznání). Tři kapitoly zde pojednávají o Jiřím Mahenovi: mají názvy *Kouzlo země bylo mocné*, *Měsíc a liška* a *Odraziště bohů*, přičemž již dříve byly publikovány v *Milíři* v číslech 17, 18 a 19 v letech 2015, 2016 a 2017.

Kromě Mahena tu Všeticka přibližuje například jeho přítele Františka Halase, ale též dlouholetého předsedu Společnosti Jiřího Mahena Jiřího Poláčka a jeho mahenovské práce.

(rm)

ČTENÍ O VLADISLAVU VANČUROVI

Pražský Institut pro studium literatury vydává již několik let antologie, které přibližují ohlas tvorby převážně českých básníků, prozaiků a kritiků, ale i osobností z jiných sfér. S vročením 2023 tuto řadu rozšířilo *Čtení o Vladislavu Vančurovi*, které připravil Petr Málek ve spolupráci s Evou Vrabcovou. V jeho podtitulu vymezil časové rozpětí zařazených textů roky 1923–1969 a uvedl ho studií, jejímž jádrem učinil nástin kritické odezvy jednotlivých Vančurových próz a her, jakož i analýzu vančurovských textů z poválečných desetiletí až do roku 1969; stranou neponechal ani vančurovské dramatizace a filmové adaptace či pozdější vančurovské bádání. Těžiště téměř třísetstránkové knihy tvoří zmíněné texty, rozdělené do sedmi oddílů. Každý z nich je doplněn medailonem jeho autora, majícím charakter slovníkového hesla. Vybrané recenze, články a studie ukazují, jak se v dobové kritice utvářel a proměňoval portrét Vladislava Vančury jako svébytného prozaika a dramatika a jak vypadala pozdější literárněvědná reflexe jeho tvorby. Cennou součástí antologie je obsáhlá bibliografie; svou cenu má rovněž ilustrační doprovod, tvořený reprodukcemi obálek Vančurových knih, fotografií a karikatur.

(po)

DIPLOMOVÁ PRÁCE O MAHENOVÝCH HRÁCH

Absolventka Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity Mgr. Klára Nehybová již svoji bakalářskou práci věnovala tvorbě Jiřího Mahena, a to hrám *Juanův konec*, *Klíč*, *První deště*, *Theseus*, *Mefistofeles* a *Janošík* z let 1905–1910 (viz Milíč 24/2022). Mahenovým dramatům zůstala věrná i ve své diplomové práci, obhájené v červnu 2024. Zabývala se v ní tentokrát jen hrami *Nebe, peklo, ráj...* a *Dezertér*, které srovnala s hrami Fráni Šrámka *Hagenbek* a *Žvony*. Všechna čtyři dramata představují reakce na první světovou válku. Klára Nehybová provedla analýzu jejich postav, kompozice, jazyka, témat a motivů, načež své analýzy zkomparovala.

(jp)

BYSTROUŠKA JDE DO SVĚTA

Knihovna Jiřího Mahena hostila 18. září 2024 jeden z pořadů festivalu národnostních menšin Babylonfest: hudebně-literární pořad Německého kulturního spolku Brno nazvaný *Bystrouška jde do světa* se na příkladu opery Leoše Janáčka rozhodl přiblížit cestu uměleckého díla mezi národy prostřednictvím překladu a univerzálně srozumitelného jazyka hudby. Předsedkyně SJM Hana Kraflová vystoupila s příspěvkem pojmenovaným Z Lidových novin na jeviště, v němž charakterizovala dobový kontext románu-fejetonu Rudolfa Těsnohlídka a zájem uvedeného listu, sledujícího vznik opery od prvních zkoušek až k recenzi premiéry.

(hk)

NÁLEZ V MAHENOVÝCH KAMNECH

Již v loňském roce došlo k nálezům různých papírových dokumentů v Mahenově památníku, a to v dávno nepoužívaných kamnech (objevil je vedoucí řečeného památníku Jan Ševčík). Teprve v úterý 23. září 2024 byly za účasti zástupců Knihovny Jiřího Mahena a Moravského zemského archivu vyzvednuty a uloženy do pěti krabic. Postupně budou prozkoumány, ale už nyní je zřejmé, že jde o dopisy, recepty a poznámky Karly Mahenové z osmdesátých let, leč i z doby nacistické okupace. Ač zčásti běží o odpadky, průzkum pozoruhodného nálezů může obohatit naše poznání Mahenovy ženy, případně i jejího manžela.

(jp)

VEČER ONDŘEJE SEKORY

V úterý 8. října 2024 se na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity konal pořad nazvaný *Večer Ondřeje Sekory*. Byl připomínkou 125. výročí narození tohoto královopolského rodáka, jež připadlo na středu 25. září. Na večer byla zastoupena – vedle uvedené fakulty a Moravského zemského muzea – i Společnost Jiřího Mahena, a to Hanou Kraflovou a Jiřím Poláčkem, který ho moderoval a nadto nastínil Sekorův život a jeho rozsáhlé mnohostranné dílo. Dále vystoupila Milena Šubrtová, jež se v širším kontextu zaměřila na postavu Ferdý Mravence, Tomáš Prokůpek hovořil o Sekorových komiksech, kdežto Hana Kraflová mluvila o Sekorově působení v Lidových novinách s využitím jeho deníků a korespondence. Jiří Procházka přiblížil Sekoru jako znalce hmyzu, Pavel Jirásek informoval publikum o mediální prezentaci Sekorovy tvorby a Martin Bednařík ho představil jako znalce a propagátora ragby.

(po)

Obsah

Konec starých časů <i>(Jiří Poláček)</i>	2
Glosy o Jiřím Mahenovi <i>(Vítězslav Nezval)</i>	4
Mahen rybář a ichtyolog <i>(Jiří Poláček)</i>	7
Mistr Mahen padesátníkem <i>(Matěj Koutek)</i>	12
Za rybářem,kamarádem a učitelem <i>(Vlastimil Velík)</i>	15
Poprvé v Mahenově památníku <i>(Hasan Žahirović)</i>	18
Mahenovská procházka Brnem <i>(Hana Kraflová)</i>	20
Z dílny Jiřího Mahena <i>(jřp)</i>	25
Postskriptum: zprávy a informace	29

MILÍŘ / ZPRAVODAJ SPOLEČNOSTI JIŘÍHO MAHENA 26/2024

Redakce Jiří Kudrnáč – Jiří Poláček
Obálka – s použitím kresby Jaroslava Krále – Jiří Poláček
Grafická úprava a sazba Jiří Miškeřík

Vydala Společnost Jiřího Mahena v nakladatelství Albert v Brně roku 2024
Náklad pouze digitálně

ISBN 978-80-7326-339-3
(František Šalé – ALBERT)